

FELSEFE ÖĞRETİMİ

Nesrin KALE*

GİRİŞ

Felsefenin sözlük anlamı; gerçeğin düşünce yoluyla araştırılması olup, yunanca kökenli kelime anlamı ise, bilgiyi sevmek ve aramaktır. Bu tanımlara bakıldığında felsefenin en önemli işlevinin gerçeği, bilgiyi aramak ve bu arayışta da en temel aracının düşünce olduğu görülmektedir. Platon'a göre felsefe; doğruya varmak, varolanı bilmek için düşüncenin yöntemli olarak çalışmasıdır.

Diğer bilgi ve bilim dallarında da bir bilgi arayışı ve gerçekliğe ilişkin saptamaların yapılması; doğrulara ulaşılması söz konusu olmakla birlikte felsefenin gerçekliği araştırması olgusu; gerçekliği yani bilgi alanları tarafından ortaya konmuş mevcut her türlü bilgiyi obje edinen düşünsel kısaca bilgi alanlarına yönelik ufku geniş bir bakışı içermektedir.

Felsefi Bakış/ felsefi düşünce; Felsefi bakışın nitelikleri nedir? Ne görür bu bakış?

Felsefi bakışın en temel özelliği problem gören yani aykırılık yakalayan bir bakış olmasıdır. İşte felsefenin gerçeklikte aradığı şey ve tanımında da dile gelen 'düşünce yoluyla araştırdığı gerçeklik; bilgi' aşında obje edindiği bilgi alanlarına ilişkin problemlerdir.

Genel olarak bir problemi ortaya çıkarmak demek; gerek bilgi alanlarında gerekse gündelik yaşamda, yeni farkına varılan bir olguyla ya da bir olayla mevcut bilgi arasında bir aykırılık yakalamak demektir. Böyle bir aykırılığın görülmesi ise bilgi alanlarında yeni bilgilerin üretilmesi sürecini hızlandırıp yaratıcılığa da zemin hazırlar.

Herhangi bir konuda problem yakalayabilmek için de öncelikle bir takım şartlar gereklidir. Bu şartlar bir takım düşünsel süreçleri ve yetileri içermektedir, ki bu süreçlerin aşında felsefi bakışın diğer önemli motifleri olduğu söylenebilir.

* Yrd. Doç. Dr. Ank. Ün. Eğitim Bil. Fak. EPÖ. Böl. ESTT Anabilim Dalı

Sözgelimi bu motifler; objektif (nesnel) görü (ön yargısız düşünme), ontolojik bakış (kapsamlı düşünme), analiz, sentez, tümevarım (indüksiyon) ve tündengelimli düşünme (dedüksiyon), hoşgörü, eleştiri ve sorgulamadır. Objektif gözlem ve değerlendirmede öznenin kişisel duygu ve düşünceleri (subjektiflik) ön plana çıkmaz. Sadece obje söz konusudur. Ontolojik bakış ise, değerlendirilen konunun bütün oluş-turucularıyla birarada ele alınmasını gerektirir. Analiz, konuları en ince detaylara kadar parçalamak; çözmek, sentez ise sonuçları; verileri bir araya toplayarak bir sonuca varmaktır. Tümevarımda, eldeki verilerden bir sonuca ulaşmak söz konusu iken tündengelim düşünme süreci de temelde belirli bir sonuçtan hareketle tek tek olgu veya olayları doğrulamak ya da yanlışlamaktır. Tüm bu unsurlar bir zincirin halkaları gibi birbirini gerektirirler ve birarada felsefi bakışı kotarırlar.

Felsefi düşüncenin genel bir tanımı yapılacak olursa şöyle bir düşünce davranışı çıkar ortaya; kendi kendine yönelebilen, kendi kendini eşleyebilen, belli bir çerçeve içerisindeki sorunları arayıp bulan, bunların sınırını çizmeğe çalışan, ilk bulduyuyla yetinmeyen bir düşüncedir felsefi düşünce¹.

Böyle bir düşünce davranışının oluşumunda yukarıda sözünü ettiğimiz düşünsel süreçler hepbirlikte gereklidir ya da diyebiliriz ki bu süreçleri zihni özümsemiş yani zihinsel davranış haline getirmiş ve tüm yapıp etmelerini bu zihinsel süreçler tabanına oturtmuş kısacası bu zihinsel davranışlarının projeksiyonunda yaşayan bir kişi felsefi (filozofça) düşünüyordur.

Felsefi düşünceyi özümsemiş kişilerin “ağaçları görmekten ormanı görememe”, ilk bilgilerle yetinip, ileriye ve arka planlara bakmama, yüzeysel düşünüp konulara nüfuz edememe, dogmatikliği aşamama ve önyargılı düşünme / davranma gibi yanlışları daha aza indirerek zamanla bu yanlışlara düşmeyecekleri bile söylenebilir.

Descartes'e göre; aklın yanlışlara düşmesine yol açan, açık ve seçik bilgiye ulaşmasına engel olan dış ve iç efendiler vardır. Dış efendiler, bizden önce yaşamış olan büyük düşünürlerin yargılarıdır. İç efendiler de kendi ön yargılarımız, istek ve eğilimlerimizdir².

Descartes'in sözünü ettiği 'efendiler'e mutlak bağlılık da dogmatiklik olgusunu gündeme getirir ki, bu, felsefi düşüncenin doğasına

1 Bilge Karasu, 1977, s. 19.

2 Amiran Kurtkan, 1978, s. 42.

tamamen aykırı bir düşünsel tavidir. Dogmatik olmak için, çoğu kez, uslu bir çocuk gibi söz dinlemek yeter; dogmatik olmamak için ise, deneye yanla düşünmeyi öğrenmek gerekir³.

İşte dogmatikliği önleyen, özgür düşünme olanakları sunan felsefi bakışı kazandırmanın tek yolu eğitimidir; bu bakışı öğretmektir, dolaşısıyla felsefi düşünmenin ilkokuldan itibaren öğretilbileceğini orta-öğretimde mükemmelleştirilip, üniversitelerde de uzmanlaştırılmasının olası olacağını düşünmekteyiz.

Tabii bunun gerçekleşmesi, ilkokuldan başlayarak genel olarak müfredatın ve ders kitaplarının çok yönlü, yaratıcı ve özgür düşüncüyü aşılacak nitelikler taşımasına ve öğretmenlerin de bu düşüncüyü özümseyip, hem kendisinin hem de öğrencilerinin bunu düşünsel bir davranış haline getirmelerine ve tabii işin başında tüm öğretmenlerin eğitiminin bu yönde yoğunlaştırılmasına bağlıdır. Herşeyden evvel de toplumsal düzlemde felsefi düşüncenin bir ihtiyaç olarak kabul görmesi gereklidir. Bu gün toplumumuzda felsefi düşüncenin içeriği ve gerekliliği anlaşılamadığı için pek çok alanda varılan sonuçlarda, kararlarda, ilişkilerde felsefi düşünce temeline dayanılmamakta ve tabii bu olgunun doğal sonucu olarak da felsefe eğitimini iyileştirme ya da mevcut eğitimi felsefi düşüncüyü geliştirecek bir tabana oturtma çabası gösterilmemektedir. Böyle bir çaba içine girmesi gerekenler öncelikle karar mekanizmalarının başında olanlardır, bundan dolayı Platon'un İlkçağda düşündüğü ideal devlet düzenini yönetecek kişilerin temel özelliğinin çok yerinde bir saptama olduğunu söyleyebiliriz, Platon'a göre; başa filozoflar geçmez, ya da baştakiler felsefe yapmazsa, insanlığın acıları sona ermeyecektir (Politeia)⁴. Çünkü filozofa göre, ancak bu nitelikteki yöneticiler yurttaşlarına erdemli bir hayat sunabilirler (temel erdemler; bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet'tir).

Zihniyeti şekillendiren eğitimidir. Zihniyeti de kısaca şöyle tanımlamak mümkün; "zihniyet, bir toplumsal grubun örtük referans sistemidir. Bu toplumsal grup, paylaşılan ortak anlayış sayesinde türdeştir. Söz konusu referans sistemi şeylerin belli bir biçimde görülmesini, bu anlayışla uyumlu tepkiler ve davranışlar gösterilmesini olanaklı kılar.⁵

Eğitimle amaçlanan, uyumlu tepkiler ve davranışları benimseyen bireyler yetiştirmek ve zihniyeti de bu yönde şekillendirmektir. Ancak

3 Mete Tuncay, 1977, s. 34.

4 Macit Gökberk, 1974, s. 74.

5 Alex Muchielli, 1992, s. 19.

yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında eğitimimizde hedeflenen bu tepki, davranış ve zihniyet gibi olguların içeriği yaratıcılık, soyut düşünme, öğrenilen bilgilerin uzun vadeli edinilmesi, motivasyon, problem çözme gibi zihinsel yetilerden yoksundur. Örneğin öğretimin ilk basamağı olan ilköğretimde öğrencilerin önemli bir kısmı öğretilen bilgi ve becerileri bile tam anlamıyla kavrayamamaktadırlar. İlkokul programlarının değerlendirilmesi amacıyla M.E. Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi ve UNICEF işbirliğiyle Ankara'da 23 ilkokulda 1700 öğrenci üzerinde yapılan pilot çalışmaya göre en düşük başarı, 'okuduğunu anlama' konusunda görülmüştür. Buna, matematik problemlerini çözme, hastalıklardan korunma, hastalık ve çeşitli kazalarda alınacak ilk önlemler ve bilgilerin günlük hayata uygulanması konuları izlemiştir.⁶

Buradan çıkan sonuç, eğitimin en önemli basamağı olan ilköğretimde öğrencilere gerekli (okuduğunu anlama ve öğrendiklerini hayata geçirme gibi) temel bilgi ve becerileri kazandırma işinin bile sağlıklı/verimli yapılamadığıdır, temele zihinsel yeteneklerin geliştirilmesi, zihinsel/düşünsel bakışın güçlendirilmesi hedefi konulamamakta; bu konuya önem verilmemektedir. Eğitimimizdeki bu duyarsızlık ne yazık ki ortaöğretimde de sürdürülmektedir.

Liselerde Felsefe Öğretimi

Felsefi düşünmeyi felsefi metinler ve filozofların düşünceleri aracılığıyla direk (kaynaktan) öğretme yolu felsefe dersinden geçer, liselerimizde ise bu ders, zaman zaman kapsamındaki derslerde ve içeriğinde çeşitli değişiklikler yapılarak okutulmaya devam edilmektedir.

İlk önceleri edebiyat kollarında son sınıfta 2 saat felsefe ve 2 saat mantık dersi, fen kollarında da 2 saatlik mantık dersi vardı, hatta psikoloji dersi de felsefe grubu derslerinden sayılıyordu. Daha sonra fen kollarındaki 2 saat mantık dersine 2 saat sosyoloji dersi eklendi, edebiyat kolları haftada 6 saat felsefe grubu derslerini gördüler. 1991-1992 öğretim yılından itibaren de uygulanmaya başlanan ders geçme ve kredi sisteminde felsefe dersi (felsefe-sosyoloji-mantık) 30 kredilik zorunlu dersler kapsamına sokuldu.

Yıllardır müfredat program ve ders kitabı açısından yetersiz olan; amacına ulaştırılamayan felsefe dersinin göstermelik rolü yeni sistemde daha da belirginleşmiştir. Bazı okullarda matematik bölümüne

⁶ Cumhuriyet Gaz. 17.3.1992.

ayrılan öğrencilere, zorunlu ders kapsamı içinde olduğu halde felsefe dersinin bulunmadığı sosyoloji ve mantık derslerinin yer aldığı programlar uygulanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının 2195 Sayılı Eylül -1985 tarihli Tebliğler Dergisinde belirlediği felsefe dersinin müfredat programı doğrultusunda yayınlanan ders kitabı 8 ana bölümden oluşmaktadır ve bu bölümlerde kümelenen konuların seçiminde ağırlığın Doğu-İslam felsefesi ve bilimi üzerinde yoğunlaştığı görülmekle birlikte İslâm felsefesi bile sistematikleştirilememiş, örneğin İslâm felsefesinin dünya/Batı felsefesi içindeki yerinin sorgulaması yapılmamıştır.

Kitapta kavram kargaşası vardır. Sözelimi, kitabın ilk bölümündeki (s. 1) “Din-felsefe” başlıklı paragrafta; “dinde ortaya konan doğrular Vahiy yoluyla Tanrı elçileri vasıtasıyla iletilmişken felsefede gerçeklere akıl ve akıl yürütme yoluyla ulaşılır” denirken başka bir yerinde de, “felsefe ile din ayrı planda yer alırlar ama, bu iki bilgi türünün birbirine zıt olduğu söylenemez” denilmekte, böylece de ortaya bir tutarsızlık, karışıklık çıkmaktadır.⁷

Felsefe kitabında konular felsefe tarihi, bilim ve din tarihi olgu ve süreçlerini birarada içermekte ve belli bir sistematiklikten yoksundur. Bir felsefe kitabından (müfredatından) beklenti şudur; felsefenin belli başlı konuları olan epistemoloji, etik ve metafizikten hareketle bilgi türlerinden, çeşitli felsefi ekollerden sözetmeli ve bunları da mutlaka felsefi metinlerle örneklendirmelidir, ki bu konular bir felsefe tarihi çizgisinde de verilebilir.

Felsefe tarihi sürecindeki her düşüncüyü, filozofu ve ekolü bir yıl içinde öğrenciyi öğretmek olası olmadığı gibi gerekli de değildir. Öğrencilerin bu ders kapsamında felsefenin ne ile uğraştığını belirli kavram ve olgulardan hareketle algılayabilmesi ve her şeyden önemlisi de çeşitli düşünme süreçlerinin içine çekilerek düşünme cımnastığına alışmaları; sorgulama, eleştiri, objektif, önyargısız, özgür, analitik düşünmeyi düşünsel davranış haline getirmeleri, bilgi dalları arasındaki benzerlik ve farklılıkların ayırdına varmaları yeterlidir.

Felsefe tarihi problem gören/ felsefi bakış kazandırılacak öğretimde araç olarak ele alınmalı, amaç olmamalıdır. Yani felsefe tarihi çizgiyle yapılan felsefe öğretiminde felsefenin ana problemlerini ele alan belli başlı filozofların düşüncelerinden ve onların eserlerinden seçilmiş metinlerden hareket edilmelidir, çünkü bu yolla öğrenciler problem yakalamaya sözkonusu metinlerden (kaynağından) başlamış olacaktırlar.

7 F. Tansu Belentepe, 1991, s. 255.

Hatta bu nedenle, bir felsefe kitabı yerine bir ikisi filozofların metinlerinden oluşmuş, ders kitabının dışında iki ya da üç tane de yardımcı felsefe kitabı olmalıdır.

İsabetli bir felsefe eğitiminde, problem gören bakış felsefe kitabındaki metinlerden yaşama çevrilir yani aykırılıkları görebilme bir düşünce tarzı, yaşamın bir parçası haline getirilir, gençlere yaşamlarında, felsefi düşüncenin sağlayacağı olanaklar gösterilir. Böylece, gençlere yaşadıkları her ortamda, karşılaştıkları her durumda, ilişkilerinde, olup-bitenlerle bilgi ve değer bilgisi arasındaki aykırılığı görebilmelerini ve hemen bir tavır takınabilmelerini sağlayacak bir bilinçlenme, belirli otoritelere (değer yargılarına) bağlanmadan herşeye kendi gözleriyle bakabilmeleri bunun sonucunda da kendilerini tanıyıp, bireyselliklerini geliştirmeleri sağlanabilir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın felsefe dersi için saptadığı amaçlar içinde en isabetli olanı şudur; "Öğrencilerin hayat ve dünya görüşlerini geliştirmelerine yardımcı olmak üzere çeşitli biçimlerde konulmuş felsefe problemlerini anlamaları için imkan ve zemin hazırlamak". İşte bu amaca en uygun felsefe dersi müfredat program ve ders kitaplarının artık ciddi bir şekilde ele alınıp, farklı üniversitelerin felsefe bölümü öğretim üyelerinden kurulacak bir komisyon tarafından hazırlanmasını diliyoruz. Ancak dersin bir diğer hedefi olarak konulan şu amaç Milli Eğitim Bakanlığının felsefe dersinden asıl beklentisini ortaya koymakta ve dolayısıyla bizi umutlandıran yukarıdaki amaçta sözedilen, hayat ve dünya görüşünü geliştirme işlevinin de içeriğini belirlemekte ve bizi karamsarlığa sürüklemektedir; "felsefe dersi milli kültürümüzü, öteki kültürler arasında değerlendirerek öğrencilerin M. Eğitim Temel Kanununun amaç ve ilkelerine uygun nitelikte birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamalıdır".

Bu amacın koyulmasıyla felsefeye; felsefenin ruhuna aykırı bir işlev yüklenmiş olur. Çünkü felsefi düşünce motiflerinden olan sorgulama ve eleştirinin Milli Eğitim Temel Kanununun amaç ve ilkelerine de yönelmesi söz konusudur. Yani hem öğrenciye özgür, analitik düşüncüyü aşılacaksınız hem de onun bir takım ilke ve amaçlara göre, sorgusuz bir şekilde yetiştirilmesini hedefleyeceksiniz; bu bir paradokstur.

Bütün metinler/ilkeler, kutsal metinler de dahil sorgulamanın malzemesidir. Sorgulamadan kabul edilen fikirler sorgulanmadan tutuklanan insanlar gibidir. Sorgulamak felsefenin en son başvuru olan temyiz mahkemesi gibidir. Analitik yöntemin temelinde sorgulama yatmak-

tadır. Sorgulamada, akıl yürütme, şüphe, eleştiri ve buna benzer yaklaşımlar doğruyu bulmak için zorunludur.⁸

Felsefe dersi ile ilgili diğer önemli bir unsur da öğretmendir. Öğretmenlerin baştan beri özelliklerini sıraladığımız felsefi düşünceyi öncelikle kendilerinin özümsemesi, davranış haline getirmeleri dersin amacına ulaşmasında çok önemlidir. Tabii bu konuda iş, ileride felsefe öğretmenliği yapabilecek kişileri yetiştiren üniversitelerin felsefe bölümlerine düşmektedir. Burada üniversitelerdeki felsefe öğretimine detaylı bir şekilde değinmemekle birlikte, üniversitelerde de durumun özellikle felsefe bölümünü seçen öğrencilerin niteliği açısından ve öğretim üyesi sayısındaki yetersizlikler bakımından pek parlak olmadığını söyleyebiliriz.

İstmeden ya da içeriği konusunda bir şey bilmeden felsefe bölümlerine giren öğrencilerin ancak bir kısmına üniversitelerde çok iyi bir öğretimle felsefi düşünceyi kazandırmak, felsefeyi sevdirmek; felsefi bakışın sonuçları hakkında bilinçlendirmek olası olmaktadır, ki daha sonra liselerde görev alıp, aslma uygun felsefe öğretimi yapan, işini çok seven, öğrencilere çok farklı düşünsel pencereler açan felsefe öğretmenleri işte bu kişilerdir.

Ancak son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığının öğretmen ilanlarına bakıldığında felsefe öğretmenlerinin sayısında büyük bir azalma olduğu, hatta zaman zaman bu alana öğretmen alınmadığı görülmektedir. Bunun bir nedeni sistemsel sorunlarsa, bir diğer nedeni de bu derse ilişkin boşluğun din ve ahlak kültürü öğretmenlerinin doldurmasıdır. Bu konunun da bir yandan dersin geleceği öte yandan gitgide sayıları artan felsefe bölümü mezunlarının iş bulma problemi açısından bir an önce titizlikle ele alınması gerekmektedir.

SONUÇ

Felsefe eğitiminde öncelikle, gençlerde niçin? sorusunu sürekli soran, olanla yetinmeyen, maceracı bir kafa yapısı oluşturulmalıdır.

Genel anlamdaki, "kişi eğitiminden", eğitimin klasik tanımındaki gibi "kişiye istenilen davranışları kazandırma"yı anlamazsak -çünkü; bu şekilde eğitim her defasında ayrı olan amaçlara-istenilenlere- göre talim gördürme, dolayısıyla, eğitilene hazır kalıba sokma-terbiye etme- olur. Bu anlamda eğitmek: yalnızca hazır yollar, yapma tarzları

⁸ İhsan Turgut, 1993, s. 15.

öğretmek ve propaganda yapmak demek olur. Kişi eğitimi, kişiyi insanca yaşamaya hazırlamak olmalıdır.

Dünyaya gelen ve hayvandan tek farkı, taşıdığı ve geliştirilmesi gereken imkanları olan her insanın, insan olarak eğitilmesi her zaman her yerde söz konusudur. Çünkü her kişi yaptığı iş veya mesleği ne olursa olsun ve içinde yaşadığı toplumun siyasal özellikleri neler olursa olsun, herşeyden önce, başka insanlarla birlikte yaşayan bir insandır. Onun kendini insan olarak gerçekleştirmesi –insanlaşması– ve diğer insanlarla birlikte insanca yaşaması söz konusudur.

Eğitimde “insanca yaşamaya hazırlanma” sözkonusu olduğuna göre, felsefe öğretimine çok iş düşmektedir. Bu öğretimde kazandırılmamasını beklediğimiz felsefi bakış, problem yakalatma özelliğinin yanı sıra, genç insanlara, diğer insanlara ve olan bitene önyargısız hakma alışkanlığı kazandıracak, gençlerde bağımsız düşünmeye ve doğru değerlendirmeye zemin hazırlayacak, onları kendi özel imkanları hakkında bilinçlendirip, bunları geliştirme fırsatı sağlayacak, böylece de, onları dengeli, kendileriyle harışık olarak yaşamaya hazır hale getirecektir.

Bu nedenle ivedi bir şekilde öncelikle liselerdeki felsefe öğretiminin iyileştirilmesi gerekmektedir. İlkokuldan itibaren, müfredat programlar felsefi bakışın/ düşüncenin niteliklerini geliştirecek şekilde düzenlendiğinde ve sistemin tüm öğretmenlerinin bu doğrultuda eğitilmesi sağlandığında ve sadece meslek adamı ve sadece vatandaş yetiştirme zihniyetinden kurtulup önce, ön yargılı, subjektif düşünmeyen, araştıran, sorgulayan, yaratan, kendini gerçekleştiren birey yetiştirmeyi ön plana olan eğitim politikaları gündeme geldiğinde felsefi düşünce adına umutlanmamız için pek çok neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- Belentepe, F. Tansu.: “Felsefeye Giriş Ders Kitabına İlişkin Gözlemler”, *Türkiyenin Ders Kitapları*, Cem Yan. 1991, İstanbul
- Büyükdüvenci, Sabri.: “Felsefi düşüncelerin Boyutları” (Çev.). *Eğitim ve Bilim Dergisi*, May s 1984, s. 49, MEB. Yan.
- Felsefe Kitabı, (Komisyon), 1986. Ankara.
- Gökberk, Macit.: *Felsefe Tarihi*, Bilgi Yan. 1974, İstanbul.
- Karasu, Bilge.: “Yazar, Yazı, Dil”, *Felsefe Kurumu Seminerleri*, D. Tarih Kur. Yan. 1977, Ank.
- Kurtkan, Amiran.: *Sosyal İlimler Metodolojisi*, İ.Ü. İk. Fak. Yan. 1978, İstanbul.
- Muchielli, Alex.: *Zihniyetler*. Çev. A. Katil, İletişim Yan. 1992. (Cumhuriyet Kitap’tan, s. 108).
- Tuncay, Mete.: “Dogmatizm”, *Felsefe Kurumu Sem.* 1977.
- Turgut, İhsan.: “Eğitimde Felsefenin İşlevi” Eğitim Bil. I. Ulusal Kongresi. Eğ. Bil. Fak. Yan. 1993, Ankara.